

GRIGORE T. POPA ȘI VICTOR PAPILIAN ÎNTRE „JURIU DE ONOARE“ ȘI POLEMICĂ

Grigore T. Popa and Victor Papilian between “Honor jury” and polemics

Dr. Richard Constantinescu

Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa“, Iași

REZUMAT

Anatomiști cunoscuți, Grigore T. Popa și Victor Papilian au avut în anii '20 ai secolului trecut o polemică extrem de mediatizată în epocă. Victor Papilian publicase la Cluj un tratat de anatomie și, după lectura atentă a cărții, Grigore T. Popa a luat o poziție critică față de conținutul acestuia, deoarece detectase numeroase elemente ce-l îndreptățeau să afirme că lucrarea este un plagiat. A urmat un șir de texte – publicate în presă sau sub formă de broșură – pe care cei doi anatomiști și le-au adresat. Am analizat în prezentul articol această polemică științifică și poziția noastră este aceea că autorul tratatului trebuia să-și asume omisiunile și erorile pe care Grigore T. Popa le sesizase și să le corecteze – fapt care s-a și întâmplat, dar numai după ce acest schimb de replici pe multe pagini s-a consumat.

Cuvinte cheie: Grigore T. Popa, Victor Papilian, Francisc Rainer, plagiat, anatomie

ABSTRACT

The renowned anatomists Grigore T. Popa and Victor Papilian were engaged, in the 1920s, in a polemic which was largely publicized at the time. Victor Papilian had published, in Cluj, an anatomy treatise and, after reading the book carefully, Grigore T. Popa criticized its content because he had found numerous elements that made him believe that the paper was plagiarized. What followed was a series of texts – published in newspapers or under the form of leaflets – that the two anatomists addressed to each other. In this article we have analysed this scientific polemic and our opinion is that the author of the treatise should have assumed the omissions and errors that Grigore T. Popa had found and he should have corrected them – which he did in the end but only after this exchange of replies covering many pages had taken place.

Key words: Grigore T. Popa, Victor Papilian, Francisc Rainer, plagiarism, anatomy

„Un cunoscut profesor, obișnuit să ia din cărțile altora ca din bunul său particular, mai are și alt obicei: dă elevilor săi lucrări extemporale, pe care le numește ingenios colocvii scrise!...”

Deunăzi iar mai dădu pe neașteptate un colocvii scris de ăsta. Dar, auzind la un moment dat un foșnit suspect, se adresă sentențios clasei întregi:

– Băgați seama, să nu prind pe vreunul, că nu este rușine mai mare decât să fii prins copiind!...

Cu cinci zile mai înainte, profesorul respectiv fusese acuzat de plagiat.“ (1)

Textul de mai sus l-a scris Grigore T. Popa la peste un deceniu de la cele ce se întâmplaseră în

anul 1924, când, acest sensibil seismograf, a detectat o scriere științifică, față de care a avut o reacție promptă și fermă. Anatomistul Victor Papilian publicase la Cluj un „Tratat de Anatomie umană“ (2).

Aprinse trebuie să fi fost discuțiile în colectivul Catedrei de Anatomie din București după apariția acestui tratat. Colaboratorilor săi, soții Florica și Grigore T. Popa, le era cunoscut, încă de la Iași, faptul că profesorul Rainer manifesta „o indispoziție fizică față de ușurința cu care se publică (...); avea ironii mușcătoare pentru «bombasticismul științific», pentru «infantilismul afirmațiilor necontrolate» și era plin de dispreț pentru incorectitudinea

Adresa de corespondență:

Dr. Richard Constantinescu, Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa“, Str. Universității, Nr. 16, Iași
e-mail: richardconss@yahoo.co.uk

tipărită. Cunoștea nenumărate cazuri de statistici falsificate, de afirmații inventate, de minciuni științifice și paradoxuri medicale; le arăta cu amănunte și încerca să stârnească un nou fel de purtare în publicistica științifică. Ținea mereu la originalitate și avea oroare de banal. Orice articol scris trebuia, după părerea lui, să se matureze; adică trebuia lăsat deoparte un timp destul de lung, pentru a-l uita și abia mai târziu să fie reluat cu o nouă vigoare critică. Nu admitea decât ceea ce e riguros verificat și de mai multe ori supus la probă“ (3).

Disputele prilejuite de acest tratat porniseră de la suspiciunea că lucrarea este un plagiat. Francisc Rainer se afla într-o perioadă dificilă. Manifestațiile studențești pornite din Iașul universitar se extinseseră și în capitală. Casa profesorului Rainer a fost vreme de câteva săptămâni sub paza Jandarmeriei. Se tipărise o broșură, de către un student medicinist, cu scop calomniator la adresa lui Francisc Rainer. I se contestau toate contribuțiile aduse în studiul anatomiei și era acuzat că ar fi evreu. (4)

Date fiind aceste momente delicate prin care trecea familia Rainer, un punct de vedere privind plagiatul lui Papilian, nu a putut fi exprimat. La acestea se mai adăugau și multiplele sale preocupări și alte numeroase probleme cu care se confrunta în acei ani.

Însă, spiritul justițiar al lui Grigore T. Popa a determinat ca acesta să ia o poziție critică față de conținutul cărții. (5) Fiind colaborator al presei centrale, a decis să publice articolul „Împrumuturi ilicite și plagieri (într-o carte menită să educe pe tineri)“ în ziarul *Adevărul*, din 2 ian. 1924, prin care să prezinte lumii științifice (6), opiniile sale privind acest caz de plagiat.

„Corectitudinea literară e un semn de moralitate în clasa cultă din stat. E un indicator de nivel la care trebuie să ținem pentru respectul datorat muncii și năzuințelor superioare. Azi noțiunile au devenit prea mult cuvinte și cuvintele semne goale, așa încât e nevoie de o rectificare a înțelesului de cinste în materie de tipăritură. Acest înțeles nu poate avea accepții diferite și noi l-am avut odată foarte curat și vădit pentru toată lumea.

Nu tot așa a înțeles corectitudinea literară dl V. Papilian, profesor la Universitatea din Cluj. D-sa a scos un «Tratat de Anatomie umană». Desigur, un tratat trebuie să oglindească starea actuală a științei respective – deci va fi o compilație. Dar modul de selecțiune și de prezentare a cunoștințelor, precum și fraza trebuie să aparțină autorului. Asta-i personalitatea unui tratat.“ (7)

Analizând iconografia cărții a stabilit că numeroase imagini erau reproduse – identic sau cu unele modificări – din diverși autori străini (Mathias Duval, Paul Poirier, A. Rauber-Fr. Kopsch, Werner Spalteholz, Julius Tandler, Leo Testut, Carl Toldt),

pe care i-a citat doar în extrem de puține locuri. Desenatorul care a lucrat la acest tratat, a prelucrat imaginile preluate din alte cărți, însă, în unele cazuri, din încercarea de a nu părea imaginile ca fiind identice, au rezultat erori în forma finală prezentată.

„O astfel de figură totdeauna reprezintă o inițiativă intelectuală. Autorul simplifică natura, alegând câteva elemente și eliminând cu intenție pe celelalte. Selecționarea aceasta se bazează pe o concepție, care își propune un scop. Rar se va întâmpla să conceapă înfățișarea unui obiect în același fel două persoane deosebite. Concepția apoi trebuie realizată și pe urmă desenatorul trebuie s-o reprezinte credincios. E deci vorba de o muncă complexă cu un netăgăduit caracter personal. Dacă dreptul de proprietate este garantat până și în ce privește fotografiile operelor de artă ori a înfățișărilor pitorești, cu atât mai mult trebuie să fie pentru figurile al căror conținut nu se află nicăieri de-a gata ci se dobândește printr-o muncă particulară cu pecetluire personală. De aceea nimănui nu-i este permisă însușirea unei astfel de munci a altuia. (...) Acest respect al muncii intelectuale condiționează progresul culturii și e un criteriu de moralitate publică. El este o garanție de seriozitate a minții și e mai ales un factor de educație sănătoasă, fără care îndemnul spre lucruri ideale e o viclenie rău acoperită.“ (8)

Observă că, și în privința textului, autorul a preluat – *ad-litteram* – părți din volumele pe care le-a compilat, „împodobindu-se cu opera altora ca și cum ar fi fost a domniei sale“. Prezintă fragmente edificatoare care – puse față în față cu originalul – dau prilejul cititorului să înțeleagă demersul său demistificator.

„Îmi dau seama că acuzația mea e gravă și va stârni multe nemulțumiri surde, dar am făcut-o totuși împins de o datorie înaltă. Și fiindcă o polemică în condițiile acestea n-ar avea decât rezultate sterpe, aleg o cale mai demnă și mai rațională: propun un «juriu de onoare» alcătuit din personalități competente în specialitatea asta, în fața căruia să amănunțesc dovada începută aici și în fața căruia dl Papilian să se explice.“ (9)

Victor Papilian, iritat de apariția articolului incriminatoriu în coloanele unui cotidian central, răspunde lui Grigore T. Popa „reprezentantul oficial și foarte autorizat al unei școli anatomice“ (10), două săptămâni mai târziu, printr-un material de presă și, ulterior, publică broșura „Un răspuns“. Înțelegea în gestul colegului său un singur scop: discreditarea tratatului.

Grigore T. Popa găsește replica din ziar plină de „comicării rimate și nerimate“ și remarcă aspectul ignorării supunerii lui Victor Papilian unui „juriu de onoare“, și, pe 2 februarie 1924, îi răspunde în aceeași gazetă. În șapoul articolului se motiva alegerea ziarului respectiv, și nu a unei reviste de

specialitate, și se anunța că discuția se va transfera în paginile *Revistei științelor medicale*.

„... domnul Papilian socoate că n-am ales bine exemplele de copietură și pentru sprijinul acestei teze mută înțelesul vorbelor: acolo unde spun eu «modificat», «combinat», dumnealui spune «copiat» și, pe baza acestei falsificări de înțeles, alătură exemplele de monstruozițăți, date de mine, pe care le face exemple de plagiere grafică și exclamă cu candoare: domnul Popa e «de rea credință» (11). Rea credință este, însă ea trebuie căutată aiurea. (...)

Pe domnul Papilian îl mai supără un lucru: că am scris la un ziar – socotind probabil că adevărul își schimbă fața după tiparniță. (...)

...domnul Papilian uită, sau mai bine zis trece cu vederea partea esențială a articolului meu: «juriul de onoare». Eu când am cerut așa ceva am înțeles să trag și consecințele. Pentru ce nu-și procură dl Papilian satisfacția de a mă vedea condamnat de oameni competenți? (...)

...văzând cumplita sforțare de a fi cu duh printre incoerențe încep să regret că am mai pus în evidență pe domnul Papilian, întrucât eu n-am avut intenția să lovesc persoana domniei-sale ci sistemul pe care și l-a apropiat. Regretabil că efectele sunt altele și semnele lor apar așa de fulgerător în scrisul și ortografia dlui Papilian!« (12)

Deoarece în articole oferise doar câteva exemple, dar semnificative, ale felului în care a fost alcătuit volumul, și pentru a nu mai polemiza, Grigore T. Popa reia, și descrie detaliat, o parte din tehnicile prin care au fost modificate și publicate peste o sută cincizeci de desene. S-a procedat prin: mărire, micșorare ori amputare (transversal sau longitudinal); transferul unor amănunte sau repetarea unei părți din figură (4 vertebre față de 3); introducerea de elemente secundare (vârfuri de apofize, unghiuri de omoplat) ori suprapunerea a două originale (cu mici corecturi, ce pot determina „monstruozițăți“); alipirea la un desen original a unor elemente secundare preluate din diverși autori (așezarea illogică a unui mușchi peste o articulație); preluarea identică a imaginii (13).

Susține și argumentează procesul de elaborare a textului, pe care-l supune unei analize frastive și lingvistice.

„Oricât am socoti noi secundară fraza dintr-un tratat didactic, nu cred că trebuie să împingem prea departe disprețul pentru dânsa.“ (14)

Astfel, Grigore T. Popa descrie unele trăsături particulare pe care le-a identificat la o nouă lectură a „Tratatului de Anatomie“: lipsa expresivității și a unității de conținut a textului; citarea inexactă; adoptarea nomenclurii internaționale și folosirea simultană a celei vechi; îmbinări lexicale din texte diferite; terminologia fluctuantă însoțită de multe ambiguități. Constată că întreg textul este traversat

de o folosire defectuoasă a limbii și oferă exemple edificatoare. (15)

Victor Papilian, a răspuns argumentelor lui Grigore T. Popa, socotit „un abil jongleur de vorbe“ (16), folosind o serie de judecăți depreciative la adresa sa și a profesorului Rainer. Susținea că incriminările care i s-au adus se datorează faptului că „laboratorul de anatomie din București și domnul dr. Popa, în special, tot n-au altă ocupație; vor lucra cu această ocaziune și pe tărâmul anatomiei“ (17).

Grigore T. Popa „cu o perversitate și o perseverență diabolică, purică toate micile detalii, se leagă de cuvinte, de fraze și de greșeli inevitabile. Acestea îi sunt d-sale necesare! În afară de faptul că greșește ca critic, d-sa își face și o proastă educație personală. (...)

Dar domnul dr. Popa nu este un critic! d-sa este un pamfletar; d-sa este exponentul unei școli sterile și invidioase“ (18).

Cei din București sunt văzuți de Papilian ca fiind reclamagii și ironizează figura profesorului Rainer, „om grav, veșnic meditativ, veșnic preocupat, care a văzut totul, care știe totul. Acesta discută cu aceeași competență: luni despre *muzica lui Bach*, marți despre *picturile lui Dürer*, miercuri despre *politica engleză* în colonii, joi despre *Betelgeuse și cei mai noi sori descoperiți*, vineri despre *metabolismul albuminoidelor*, sâmbătă despre *puțurile de petrol* de la Bacu, duminică despre *Leonardo da Vinci* ca paleontolog etc. etc. etc.“ (19).

Anatomia de la București este ridiculizată și numită „transcendentă“ (20) și afirmă că „nici o lucrare de valoare n-a ieșit nici din școala anatomică de la Iași, nici din cea din București, de când la conducerea lor se găsesc personagiile reformatoare. (...) În schimb, ce se face în laboratorul de Anatomie din București? Ei bine, acest laborator reprezintă o vastă societate de admirație mutuală, în care maestrul și elevii s-au decretat deopotrivă de geniali; totul în atitudinea lor – de la pălăria pe care o țin în dulap – și până la ultimul gest, poartă pecetea aceleiași *farse de genialitate*, menită să impresioneze pe naivi, pe domnișoarele exaltate și pe snobii intelectuali. (...) La București, dacă nu se învață nimic în laboratorul de Anatomie, dacă nu se lucrează nimic, în schimb *se critică, se critică și iar se critică*. Dar și această critică nu se face prin mijloacele reale ale publicității serioase – căci în afară de articolul dlui Popa în contra mea, publicat în *Adevărul* – critica acestei școli se bazează pe insinuări șoptite la ureche și printr-o lentă, dar sigură penetrațiune, în baza principiului: «calomniez, calomniez, il en resterá toujours quelque chose»“ (21).

Asemenea limbaj și exemplele neconcludente, uneori descalificante, pe care le-a oferit Victor Papilian, ca răspuns la acuzația de plagiat, au fost însoțite, la

final, de o povestire cu un anume subînțeles: „Istoria măgarului farsor și a cioarei invidioase” (22).

Victor Papilian, chiar dacă a încercat să se justifice prin cele scrise, în paralel cu aceasta, a retras tratatul din librării și a aplicat, în afara paginației, un „Cuvânt introductiv pentru studenți”, în care a specificat cele 35 de surse bibliografice utilizate, multe din acestea fiind din cele indicate de Grigore T. Popa în articolele sale. Pe versoul paginii a consemnat că figurile din volumul său au fost desenate după modele originale și după modele inspirate din tratatele consultate. În interior a aplicat, în subsolul câtorva imagini, o fâșie de hârtie pe care a scris diverse nume de autori. (23)

Concomitent, publică și următorul volum al „Tratatului de Anatomie”. Pentru a preîntâmpina alte critici, introduce o foaie, de această dată care intră în paginație, pe care stau scrise următoarele: „Împrejurările, care au făcut din această carte o necesitate, au imprimat redactării un caracter de urgență; de aceea, pentru ca inevitabilele greșeli sau omisiuni, să nu dea naștere la interpretări greșite, acest volum ca și întreaga ediție, a acestui tratat, are valoarea unui manuscris.” (24)

Grigore T. Popa, observând mențiunea aceasta, a făcut un ultim comentariu, care și încheie episodul

polemic, cel puțin în scris (25), al celor doi anatomici: „Când un autor vrea să dea scrisului său un caracter de intimitate și vrea să evite discuții pe tema conținutului, atunci pune indicația «publicat ca manuscris» – în formula originală «als Manuskript gedruckt». Asta se obișnuiește mai ales când e vorba de «memorii», care privesc persoanele încă în viață, sau producții originale pe care autorul nu le pune în vileag ci le distribuie cui vrea el. Dar o carte didactică, un manual destinat învățământului și pus în vânzare la toate librăriile, aș vrea să văd și eu cum poate fi socotit ca manuscris? Că autorul ar vrea să evite critica este, după cele constatate de noi, foarte de înțeles. Și iarăși e foarte lămurit că interesul oricui ar vrea să utilizeze cartea aceasta – care nu tratează despre amintiri sau peripeții din viața autorului – e ca ea să fie valorificată prin critică. Dar pentru încheierea acestui proces, refugiarea dlui Papilian în dosul formulei «als Manuskript gedruckt», are un înțeles desăvârșit, ca o confirmare definitivă. La primul meu articol, autorul m-a insultat printr-o broșură și a tăcut prudent în chestia «juriului de onoare»; la al doilea articol a furișat o foaie cu recunoașteri treptate, lipită supranumerar pe volumele încă nevândute; și mai apoi a socotit și mai înțelept lucru să spună că totul nu-i decât un manuscris. Lucrurile s-au clarificat, dar ce ocol ne-a trebuit!” (26)

BIBLIOGRAFIE

1. Grigore T. Popa (semnat P.Gr.) – Gura pe dinainte, în „Însemnări ieșene”, an. I, nr. 12, 15 iun. 1936, p. 710.
2. Victor C. Papilian – Tratat de Anatomie umană. vol I, Ed. Ardealul, Cluj, 1923.
3. Profesor dr. Gr. T. Popa, Profesorul Fr. I. Rainer – Extras din *Revista Stiintelor Medicale*, nr. 7-12, 1944, Tip. „Universul”, București, 1945, p. 7.
4. Marta Trancu Rainer, File de jurnal. Cuvânt introductiv, selecție de texte și note de Mihai Neagu Basarab, Ed. Eminescu, București, 1982, p. 201.
5. Unii comentatori consideră că reacția lui Grigore T. Popa, a fost „izolată” și „fățîș nefavorabilă autorului”. (Prof. dr. I. Albu, Victor Papilian. Un destin faustian, în „Victor Papilian. Evocări, comentarii, mărturii, articole, comunicări. Culegere.” Sub redacția prof. dr. doc. Crișan Mircioiu, prof. dr. G.N. Ionescu, Litografia I.M.F. Cluj-Napoca, 1988, p. 169.) „Apariția volumelor lui Papilian, în special vol. I de «Anatomia aparatului locomotor», a trezit orgoliul la București și Iași, astfel încât Gr. T. Popa – se pare și la îndemnul maestrului său, prof. Francisc Rainer – a întocmit un material critic pe care l-a publicat în ziarul *Adevărul*... (...) În cazul lui Gr. T. Popa au intervenit cu siguranță orgoliile și poate invidia, gelozia științifică...”. (Florea Marin, Gr. T. Popa, în „Furtuni în centrul medical clujean. 1919-1960, Ed. Medicală Universitară „I. Hațieganu”, Cluj-Napoca, 1998, pp. 39, 44).
6. Revistele de specialitate nu au îngăduit publicarea acestui material.
7. Dr. Gr. T. Popa – Cu prilejul unui tratat de anatomie umană. Cercetare critică, *Atelierele „Adevărul” S.A.*, București, 1925, p. 3.
8. *Ibidem*, pp. 4-5.
9. *Ibidem*, p. 6.
10. Victor Papilian – Un răspuns, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj, 1914, p. 3.
11. *Ibidem*, p. 6.
12. Dr. Gr. T. Popa – Domnul Papilian recunoaște, în „Adevărul”, an. XXXVII, nr. 12281, sâmbătă 9 febr. 1924, p. 2.
13. Dr. Gr. T. Popa – Cu prilejul unui tratat..., p. 16.
14. *Ibidem*, p. 22.
15. *Ibidem*, pp. 16-22.
16. Victor Papilian – Un răspuns..., p. 6.
17. *Ibidem*, p. 11.
18. *Ibidem*, p. 12.
19. *Ibidem*, p. 13.
20. *Ibidem*, p. 14.
21. *Ibidem*, pp. 14-15.
22. „... se presupune – chiar și prof. Papilian a afirmat – că apetitul pentru scrieri beletristice, pentru literatură și teatru în general, i-a fost deșteptat de articolul său «Un răspuns».” (Florea Marin, op. cit., p. 41).
23. Dr. Gr. T. Popa – Cu prilejul unui tratat..., p. 22.
24. *Ibidem*, p. 23.
25. „... ambii au fost vulcanici și orgolioși... dar și raționali din moment ce conflictul deschis a durat câteva luni, la începutul anului 1924, după care ani de zile a constat doar în fapt că nu s-au salutat.” (Florea Marin, op. cit., p. 44). Francisc Rainer, cu puține zile înainte de a se sfârși, a dat câteva indicații în ce privește modul în care să se desfășoare lucrurile după moartea sa. Uitase de mult incidentul cu Papilian. O demonstrează rugămintea sa, adresată unei colaboratoare apropiate, de a distruge „o scrisoare a unui transilvănean, care a insultat pe Papilian. (...) Interzic s-o citești; s-o distrugeți, s-o puneți pe piatră și să-i dați foc”. (Marta Trancu Rainer, op. cit., p. 264) După trecerea în eternitate a profesorului Rainer, Victor Papilian publică în *Revista Fundațiilor Regale* (nr. 8, 1947) articolul „Francisc Rainer și epul tăcerii”, prin care îi recunoaște valoarea de „mare profesor”, „mare om de știință” și „mare organizator”. (Victor Papilian, Francisc Rainer și epul tăcerii, în „Victor Papilian. Evocări, comentarii, mărturii...”, p. 46) Însă, cu o nuanță ușor atîngătoare, ce-l viza pe Grigore T. Popa, afirma: „Minunata concepție a lui Rainer asupra sistemului port-hipofizar intră prin faptul de observație în marea panoramă a științei, dar prin virtualitățile ei cade cascadă în clocotul nicicând istovit al gândirii creatoare.” (*Ibidem*, p. 48).
26. Dr. Gr. T. Popa – Cu prilejul unui tratat..., pp. 23-24